

ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ У КОНЦЕПЦІЇ БЕЗПЕКИ ЛЕСТЕРА БРАУНА

Проаналізовано погляди Л. Брауна на суспільство в еру глобалізації. Визначені модель і риси міжнародної безпеки в глобальному суспільстві. Акцент робиться на значенні екологічної культури для безпеки суспільства.

Ключові слова: міжнародна політика, глобальна реальність, екологічна проблема.

Важлива роль в усвідомленні політичного аспекту глобальних проблем, взаємозв'язку історії, політології та глобалістики належить американському вченому Лестеру Брауну. Він одним з перших прийшов до висновку про необхідність переосмислення концепції безпеки, увівши в гуманітарні науки поняття «еколого-демографічна безпека».

Лестер Рассел Браун (англ. Lester Russel Brown, нар. 28 березня 1934) — американський аналітик, засновник Інституту всесвітнього спостереження, а також засновник і президент Earth Policy Institute, некомерційної дослідницької організації. Браун є автором і співавтором більше 50 книг про глобальні проблеми, його праці були перекладені більш ніж сорока мовами. Його остання книга — «Світ на межі: як запобігти екологічній і економічній кризі» (2011) [1]. У ній Браун підкреслює геополітичні наслідки швидкого зростання цін на зерно [2], відзначаючи, що «найбільша загроза для глобальної стабільності — це потенційно можлива продовольча криза в бідних країнах», яка може «знести цивілізацію» [3]. У журналі «Foreign Policy» він описує, як «нова геополітика» у 2011 р. вже почала сприяти революціям і потрясінням в різних країнах [4].

Браун має 26 почесних наукових ступенів, а також стипендію Фонду Макартурів. Браун був визнаний газетою «The Washington Post» як один з найвпливовіших мислителів світу» [5]. Ще у 1978 р. у своїй книзі «Двадцять дев'ятий день» він висловлював попередження про «різні небезпеки, основою яких є експлуатація природи ... яка веде до збіднення океанської фауни, знищення лісу, перетворення Землі на

пустело» [6]. У 1986 р. Бібліотека Конгресу США відзначила, що його твори «сильно вплинули на громадську думку щодо проблеми світового населення і ресурсів». Президент Білл Клінтон говорив, що «всі ми повинні прислухатися до порад Лестера Брауна» [7].

У середині 1970-х рр. Браун допомагав у створенні концепції стійкого розвитку. Лестер Браун очолює Інститут всесвітнього спостереження (ІВН) — дослідницьку групу, створену у Вашингтоні в 1975 р. для аналізу глобальних проблем сучасності. «Мета інституту — допомогти підняти рівень суспільного розуміння глобальних загроз до рівня, коли воно почне підтримувати політичні стратегії, необхідні для повороту негативних екологічних тенденцій у зворотний бік» [8, с. 16]. Фінансується Інститут з приватних фондів і надходжень зі спеціалізованих установ ООН. До сфери його досліджень входять такі проблеми як забруднення навколишнього середовища, скорочення мінеральних ресурсів, проблеми голоду, хвороб, зростання населення планети. Всі ці проблеми, не можуть, звичайно, розглядатися окремо від проблеми війни та миру, але, на думку дослідників еколого-демографічного напрямку, місце екологічних проблем у структурі безпеки та політиці нітрохи не менш важливе, ніж питання роззброєння [9, с. 113].

На формування такої концепції вплинула освіта Л. Брауна: він отримав диплом як у галузі соціальних наук, так і в галузі природничих.

Робота в ІВН є справою життя Л. Брауна. Маючи близько двадцяти співробітників, Інституту вдалося опублікувати більше ста досліджень, не враховуючи щорічників проекту «Стан планети».

На початку 80-х рр. Інститут за підтримки фонду Рокфеллера почав роботу над масштабним проектом — «Створення життєздатного суспільства на Землі». З 1984 р. виходять щорічні доповіді «Стан планети», які є частиною цього проекту. Мета авторів доповідей — привернути суспільну увагу до екологічної ситуації, яка склалася на планеті. Щорічники «Стан планети» не тільки описують і аналізують екологічні зміни, широко залучаючи статистичні дані, але й дають політичні рекомендації, які дозволяють, на думку авторів, перейти до «життєздатного суспільства». Щорічники «Стан планети» є науково-прикладним дослідженням і розраховані на широке коло читачів — від осіб, які ухвалюють рішення на найвищому політичному рівні, до звичайних людей. «Стан планети» включено до переліку обов'язкової літератури більш ніж восьмисот курсів майже шестисот університетів і коледжів США.

Інститут Л. Брауна є єдиною організацією, яка намагається дати інтегральний аналіз енергетичних, економічних, продовольчих і демографічних проблем і виробити план відповідних глобальних акцій.

Для розуміння концепції Л. Брауна необхідно перш за все зупинитися на його інтерпретації проблеми політичних конфліктів і міжнародної безпеки, пов'язаної з проблемою озброєнь. Вона полягає у тому, що як тільки держави прийдуть до згоди стосовно кількості та якості озброєнь і пообіцяють одна одній жити мирно, настане епоха відносної міжнародної безпеки. Л. Браун вважає, що концепцію міжнародної безпеки потрібно переосмислити. «Після Другої світової війни поняття «національна безпека» набуло переважно військового характеру, яке базується на припущенні, що головна загроза безпеці йтиме від інших країн. Проблеми військової загрози, що зазвичай трималися у секреті, стали настільки домінуючими, що нові загрози для національної безпеки, загрози, з якими збройні сили не можуть впоратися, ігнорувалися [9, с. 114].

Джерела нової загрози полягають у виснаженні нафтових запасів, ерозії ґрунтів, падінні родючості земель, скороченні площі лісів, зміні клімату. Ці процеси, які впливають на природні ресурси і комплекси, від яких залежить економіка, створюють небезпеку не тільки для національної економічної і політичної безпеки, але й для стабільності всієї міжнародної економічної системи» [10, с. 195].

У книзі «Building a Sustainable Society» Л. Браун відзначає, що у даний момент загроза безпеці, яка впливає з відносин між державами, значно менша, ніж та, що виникає у відносинах між державою і природою. Біда полягає в тому, що невоєнні загрози значно менше визначені та вивчені. Процеси, які ведуть до підриву біосистем, повільні і поступові, тому їх важко вирахувати до тих пір, доки вони не доходять до критичної точки. Л. Браун виділяє у міжнародній безпеці три компоненти — традиційний військовий, економічний і екологічний. Він не недооцінює важливість проблеми війни та миру, а розглядає її як один з компонентів системи безпеки. Для Л. Брауна вирішення цієї проблеми полягає у досягненні нескладної і вельми можливої домовленості між державами. Але таке рішення ще не забезпечує дійсної безпеки, воно є лише першою сходинкою до її досягнення.

Єдиним фактором протистояння сучасним політичним конфліктам, які мають іншу, ніж раніше, природу, Л. Браун вважає життєздатність суспільства. «Якщо біологічні основи екологічних систем не можуть бути збережені й нові енергетичні джерела не

замінять нафтові колодязі, що спустошуються, то економічні перебої і кризи неминучі. У результаті традиційна військова концепція «національної безпеки» стає настільки ж менш відповідною, наскільки невоєнні погрози значнішими».

Висновки щодо необхідності переосмислення концепції безпеки стали основою всіх подальших досліджень Л. Брауна. Американський вчений ставить основним завданням дослідження відносин у системі «населення – навколишнє середовище – природні ресурси». Саме баланс цих компонентів є гарантом життєздатності людського суспільства на Землі. Найбільш цікавими вважаємо щорічні доповіді «Стан планети», які дають статистичні описи цього балансу, або, вірніше сказати, дисбалансу.

Композиційна побудова доповідей «Стан планети» залишається незмінною з року в рік. Починається доповідь з глобального огляду екологічної ситуації на Землі й закінчується політичними висновками і рекомендаціями. Зміст решти статей доповіді ілюструє різні складові частини еколого-демографічної проблеми. «Тільки грандіозні зусилля можуть припинити погіршення життєздатності планети. Спад ідеологічного конфлікту між Сходом та Заходом дає час і енергію політичним лідерам для концентрації на екологічних загрозах безпеки. Він також змінює пріоритети щодо пошуку ресурсів для відновлення лісів на Землі, для заморожування росту населення і для розвитку джерел енергії, які б стабілізували земний клімат» [8, с. 15].

Огляд глобальних тенденцій у доповідях починається з критики приросту капіталу і економічної продукції в умовах, коли відбувається непропорційно велике виснаження «натурального капіталу», природних ресурсів. «Тривалий час економічні тенденції формували екологічні, часто змінюючи натуральні ресурси і системи Землі. Зараз склалася ситуація, коли екологічні тенденції повинні формувати економічні» [8, с. 3].

Комплексність підходу ІВН полягає у розгляді компонентів еколого-енерго-демографічної системи у їхньому нерозривному взаємовпливі. Одним з основних досягнень ІВН є створення теорії взаємодії компонентів цієї системи і впливу її розвитку на політичний і економічний процес.

Аналіз системи «населення – навколишнє середовище – природні умови» можна почати з будь-якого її компонента, все одно інші будуть задіяні. Але йдучи за логікою побудови «Стану планети», почнемо зі змін клімату.

Глобальне потепління клімату на планеті (очікується підвищення температури на 3° до 2050 р.) означає вимирання лісових видів, які не

можуть пристосовуватися до швидкої зміни температури, і підвищення рівня води у Світовому океані на 50-100 см. Потепління відбувається у зв'язку з викидами у повітря вуглекислого газу і створення в атмосфері шару, що затримує тепло. Лісові види, які є основними наземними переробниками вуглекислого газу, вимирають у зв'язку з потеплінням. Окрім цього, людина активно вирубує тропічні ліси в Африці і Латинській Америці, використовуючи їх також і як паливо.

Підвищення рівня води у Світовому океані означатиме затоплення частини сільгоспугідь, що завдасть значного удару по світовому виробництву продуктів харчування, і це відіб'ється в першу чергу на країнах, що розвиваються. Таке становище приведе до втрати продовольчої безпеки, хоча вже зараз ситуація критична: більше 100 млн жителів Африки не мають достатньої кількості їжі для підтримки нормального здоров'я і життєдіяльності. Продовольча ж нестабільність призводить до нестабільності політичної, що загрожує початком політичних конфліктів.

Викид деяких газів в атмосферу призводить до зменшення озонового шару, який необхідний для захисту від зайвого ультрафіолетового випромінювання. Втрати озонового шару в період з 1968 по 1990 рр. склали 2 %. Додаткове ультрафіолетове випромінювання може стати причиною багатьох хвороб і, крім того, сприяє глобальному потеплінню.

Одним з джерел викидів у атмосферу є індивідуальний пасажирський автотранспорт, який набув найбільшого поширення у великих містах. Він також є і одним з джерел паливної проблеми.

Паралельно з деградацією земель йде процес збільшення населення Землі. Ці тенденції роблять все більш складним досягнення задовільного балансу між кількістю вироблених і необхідних населенню продуктів. Голод і недоїдання все більше розповсюджуються у слаборозвинених країнах.

Недоїдання і хвороби — не єдині проблеми, які підстерігають людей в умовах зміни екологічної ситуації. Значні території стають непридатними для проживання людей у результаті тривалої зміни середовища або короточасних катастрофічних подій. З'являється новий клас біженців — екологічні. Нестерпні умови експлуатації землі похитнули можливість екосистем підтримувати життя у багатьох місцях планети.

Очікуване підвищення рівня морів у зв'язку з потеплінням клімату загрожує скоротити площі проживання у декілька разів. Вже зараз кількість екологічних біженців (20 млн чол.) може конкурувати з кількістю біженців, офіційно визнаних (23 млн чол.).

У доповідях надзвичайно актуальним, на нашу думку, є розгляд політичних висновків Л. Брауна, які зроблені ним на основі вивчення еколого-демографічної ситуації на планеті. Бо, як він сам відзначає, технічних програм вирішення тих або інших проблем вироблено достатньо багато, проблема полягає лише в тому, щоб вони стали частинами комплексних політичних стратегій, які по-справжньому ставлять завдання щодо перетворення людського суспільства у життєздатне.

У найзагальнішому вигляді проблема формулюється так: «...у той час, як запити в різних біологічних продуктах прискорено підвищуються, біологічна продуктивність Землі падає. Все більш значний щорічний приріст земного населення у перспективі на 10-ті рр. ХХІ ст. скорочуватиме здатність Землі забезпечувати нас їжею і сировиною. Ці дві тенденції не можуть продовжуватися невизначено довго. У певній мірі занепад фотосинтетичного продукту, який продовжується, перетвориться на занепад економічний» [8, с. 7].

Найголовнішим індикатором успіху у боротьбі за збереження планети Л. Браун вважає зменшення кількості зерна, вироблюваного на душу населення, на Землі. «Якщо постачання зерном на душу населення продовжуватиме падати, це загоне світ у еру харчового дефіциту, підвищуючи ціни на продукти харчування і політичну нестабільність, це буде вирішальним показником того, що боротьбу програно» [8, с. 7].

Для вирішення описаних вище проблем пропонується «глобальний план дій», який орієнтований, перш за все, на політичні механізми, ухвалення державних рішень.

План включає чотири основні напрями:

1. Розвиток енергетичних стратегій, які стануть визначальним фактором у справі захисту клімату.

2. Відновлення лісів.

3. Стабілізація сільськогосподарського виробництва з урахуванням демографічних тенденцій.

4. Зупинка росту населення, який підриває життєві стандарти у багатьох частинах світу.

Передумовою переходу до виконання цих завдань слугуватимуть домовленості в галузі роззброєння і вирішення проблеми заборгованості країн, що розвиваються.

Перший напрям припускає підвищення податків на паливо відповідно до вмісту в них вуглецю. Чим більші викиди в атмосферу, тим більший податок на добування і використання даного виду палива. Податкові важелі пропонується використовувати для фінансування

розвитку енергоефективних технологій, поновлюваних джерел енергії, досліджень у галузі атомної енергетики, яка, досягнувши достатньої безпеки, зможе стати одним з основних джерел енергії майбутнього. Підвищення цін на паливо само по собі змусить до економії енергії та використання вже наявних енергозберігаючих технологій. Підвищенням цін можна буде припинити відносно зростання кількості автомобілів. Увівши нові стандарти двигунів, також можна скоротити викиди в атмосферу. Окрім цього, необхідно заохочувати розвиток громадського транспорту, ефективнішого за індивідуальний.

Всі ці заходи потрібно проводити у глобальному масштабі, у всіх державах, оскільки одностороннє використання цих заходів не дасть належного ефекту, а може лише привести до підриву національних економік.

Щодо другого напряму пропонуються такі політичні дії. Розвиненим країнам необхідно відмовитися від частини боргів країн третього світу в обмін на проведення останніми заходів, орієнтованих на збереження лісів. Багато боргів так і не можуть бути сплачені, а знищення лісів для сплати приведе лише до глобальної зміни клімату.

Інститутам розвитку (таким як, наприклад, Всесвітній Банк Розвитку) слід відмовитися від фінансування проєктів, пов'язаних з безглуздим знищенням лісів, і підтримати проєкти розвитку сільського і лісового господарства, зробити спробу глобальної рефорестації: у подальші 15 років у світі необхідно висаджувати по 15 млрд дерев щорічно, для цього необхідно буде ввести спеціальний податок.

Пропоновані дії ІВН по третьому і четвертому напрямах можна охарактеризувати як приведення у відповідність населення планети з сільськогосподарським виробництвом. «Майбутня продовольча безпека знаходиться в руках політиків більше, ніж у руках виробників сільськогосподарської продукції. Політики, займаючись лише проблемами сільського господарства, не зможуть забезпечити зростаючі потреби у продовольстві». У багатьох країнах для стабілізації росту населення необхідно провести заходи, щоб кількість дітей у сім'ї не перевищувала однієї дитини. «Ключем до значущих проєктів є інтеграція національних демографічних, екологічних і економічних тенденцій. Тільки коли всі три вони будуть об'єднані, може бути досягнута користь у майбутньому» [8, с. 175].

Особливим досягненням американського вченого є спроба орієнтувати світових політиків на дійсно глобальні проблеми замість звичайного вирішення «прикордонних» екологічних конфліктів. Л. Браун вважає, якщо світ зараз не скористається можливістю,

наданою політичним пробудженням, то це неминуче приведе до якнайглибшої кризи.

Л. Браун пропонує проекти, які повинні стати пріоритетними для політичних лідерів. І останні розділи кожної з доповідей «Стану планети» присвячені саме цим питанням. Першою і найважливішою установкою для суспільства повинна стати така: «Життєздатне суспільство — це таке суспільство, яке задовольняє свої потреби, не піддаючи небезпеці перспективи майбутніх поколінь» [8, с. 174].

Це повинне стати вимогою культури, моралі й права. Таким чином Л. Браун вводить у своє політологічне дослідження цікаву категорію «рівність поколінь». Якщо ми зможемо втілити формулу рівності поколінь у життя в галузі міжнародного і національного права, це і буде побудовою «життєздатного суспільства».

Л. Браун висуває кілька положень щодо бачення майбутнього «життєздатного суспільства». По-перше, досягнення стану «життєздатності» повинне відбутися протягом найближчих двадцяти років, до 2030 р. «Якщо ми не досягнемо успіху на той час, екологічне погіршення і економічний занепад підготовуватимуть один одного, втягуючи нас у спіральний рух вниз по лінії соціальної дезінтеграції» [8, с. 174].

По-друге, незважаючи на можливий розвиток технологій, проект майбутнього ґрунтується лише на вже існуючих технологіях.

По-третє, світова економіка 2030 р. не базуватиметься на вугіллі, нафті і газі. Використання цих видів палива більше неможливе, оскільки приводить до великих викидів в атмосферу і потеплення клімату. Питання стоїть лише щодо можливості використання атомної або сонячної енергії, хоча перше є вельми небезпечним.

По-четверте, до 2030 р. зростання населення буде заморожено і наблизиться до відмітки, яка не перевищуватиме 9 млрд чол.

По-п'яте, буде досягнута справедлива безпечна економіка. Мається на увазі погашення зовнішнього боргу третього світу, правильне визначення соціальних пріоритетів (політика зайнятості, справедлива расово-сексуальна політика).

Таким вбачається Л. Брауну світ 2030 р. і такі напрями повинні визначати діяльність політичного лідера. Важливим завданням тут він бачить глибоке усвідомлення глобальних проблем з тим, щоб дія громадської думки була такою сильною, що могло б зробити реальним вплив на формування політичних стратегій.

Цікавим вважаємо звернення Л. Брауна до моральних категорій. Він вважає, що для запобігання політичним конфліктам необхідні зміни морального характеру. «Політичні лідери і громадяни повинні

будуть переоцінити свої цілі і очікування, перевизначити свою міру успіху і перевести роботу і дозвілля на нову систему принципів, які забезпечать добробут майбутніх поколінь» [8, с. 188].

Звернення до етичних категорій є новим моментом у творчості Л. Брауна, бо раніше проблема людини ним не розглядалася. Людина виступала не як культурно-етичний феномен, а як якась частина суспільства, якій необхідно харчуватися, розмножуватися та іноді брати участь у політичній боротьбі. Але останнім часом Л. Браун звертає набагато більше уваги на ціннісні і цільові установки людини. «Рух до міцного суспільства не може з'явитися без трансформації індивідуальних пріоритетів і цінностей. Впродовж століть філософи і релігійні лідери засуджували матеріалізм як нежиттєздатний шлях прояву людини. Досі суспільства різних ідеологічних спектрів прирівнюють якість життя до приросту споживання. Персональний добробут зазвичай вимірюється майном, так само як соціальний прогрес оцінюється за зростанням валового національного продукту. Матеріалізм не може здійснити перехід до життєздатного світу у зв'язку зі зловживанням ресурсами, яке він створює» [8, с.190].

Л. Браун визнає, що матеріалізм (як ідеологія споживання) долатиметься дуже складно, і це буде важким завданням майбутнього суспільства. Але іншого виходу, окрім як подолання матеріалізму, він не бачить. І вважає, що всю активність в етично-культурній галузі потрібно спрямувати на зміну людських установок.

Для виконання цього завдання Л. Браун вважає необхідною широку пропаганду екологічно-раціональних політичних стратегій. Для цього IBN видає журнал «World Watch», який виходить шість разів на рік та претендує змінити перебіг історії. «Змінена політика може бути лише продуктом зміненого сприйняття» — девіз журналу. Він розрахований як на зацікавлених громадян, так і на політиків всіх рівнів.

Як ми бачимо, оригінальний підхід до визначення причин сучасних політичних конфліктів у концепції Лестера Брауна дозволяє більш глибоко аналізувати політичні конфлікти, з'ясувати їхню структуру, стадії (приховані, відкриті) напруженості, масштаби. Аналіз специфіки сучасного політичного конфлікту Л. Брауном дає можливість перейти до розгляду проблем управління конфліктами та практично їх вирішувати за допомогою неординарних політичних стратегій.

Результатами наукової діяльності Інституту Брауна користуються експерти урядів і законодавчих органів, авторитетні національні і міжнародні комісії під час ухвалення рішень й оцінки наслідків

широкомасштабних технічних, економічних, соціальних програм. Вивчення праць Л. Брауна і вчених його інституту буде корисним для широкого загалу українських читачів.

Література

1. Brown Lester R. World on the Edge: How to Prevent Environmental and Economic Collapse. — W.W. Norton & Company, 2011 [Електронний ресурс] / Lester R. Brown. — Режим доступу : // www.earth-policy.org/images/uploads/book_files/wotebook.pdf
2. Brown Lester. The Great Food Crisis of 2011. Earth Policy Institute. [Електронний ресурс] / Lester Brown. — Режим доступу : www.earth-policy.org/plan_b_updates/2011/update90#
3. Brown Lester R. Could Food Shortages Bring Down Civilization?, Scientific American, May, 2009 [Електронний ресурс] / Lester R. Brown. — Режим доступу : // www.sciam.com/article.cfm?id=civilization-food-shortages&print=true
4. Brown Lester R. The New Geopolitics of Food, Foreign Policy, May/June 2011 [Електронний ресурс] / Lester R. Brown. — Режим доступу : // www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/25/the_new_geopolitics_of_food
5. Lester Brown at earthinstitute. columbia edu [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.earthinstitute.columbia.edu/cgsd/events/lesterbrown.html
6. Harrington Michael // New York Times book review. — 1978. — April 9.
7. Plan B: Mobilizing to Save Civilization, PBS Journey to Planet Earth series. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : // www.pbs.org/journeypplanetearth/plan_b/index.html
8. State of the World 1990: A Worldwatch Institute Report on Progress Toward a Sustainable Society / Lester Russel Brown. — New York; London: W.W. Norton, 1986. — 253 p.
9. Барковский М. М. Лестер Браун: Глобальные проблемы и политика / М. М. Барковский // Социально-политические науки. — 1991. — № 4. — С. 113—119.
10. State of the World 1986: a Worldwatch Institute report on progress toward a Sustainable Society / Lester Russel Brown; Edward C Wolf; Linda Starke. — New York; London: W.W. Norton, 1986. — 263 p.: tabl.; 24 cm.

Проанализированы взгляды Л. Брауна на общество в эру глобализации. Определены модель и черты международной безопасности в глобальном обществе. Акцент делается на значении экологической культуры для безопасности общества.

Ключевые слова: *международная политика, глобальная реальность, экологическая проблема.*

Authors analyzes the views of L. Brown on society in the global era. Dified the model and features of international safety in global society. The accent is done on meaning of ecological culture for safety of a society.

Keywords: *international policy, global reality, ecological problem.*

Ладига Людмила Іванівна — доцент кафедри політології та правознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук.

Ладига Олександр Іванович — доцент кафедри політології та правознавства, докторант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук.

Рецензент: проф. Чемшит О. О.